

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

В.І. ПИЛА,
д.е.н., професор, НДЕІ

Роль промислового потенціалу в соціально-економічному розвитку регіонів України

У статті досліджені особливості територіальної організації промислового потенціалу України та визначений його вплив на рівень соціально-економічного розвитку регіонів.

Ключові слова: промисловий потенціал, соціально-економічний розвиток регіонів.

В статье исследованы особенности территориальной организации промышленного потенциала Украины и определено его влияние на уровень социально-экономического развития регионов.

Ключевые слова: промышленный потенциал, социально-экономическое развитие регионов.

Постановка проблеми. Поглиблення диференціації регіонів України за рівнем соціально-економічного розвитку пов'язано з особливостями розміщених та розвинутих в регіонах видів економічної діяльності. Промисловість – це провідна галузь економіки в Україні, яка задовольняє не лише попит на промислову продукцію, а й забезпечує зайнятість населення, доходи та є основою соціально-економічного розвитку країни. Тому при дослідженні проблем та розробці напрямів і механізмів регулювання соціально-економічного розвитку регіонів необхідно враховувати особливості розміщення та розвитку їх промислового потенціалу.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Питанням вивчення промислового потенціалу присвятили свої дослідження В. Белінська, О. Галиця, Я. Жаліло, Л. Збразька, С. Іщук,

Ю. Кіндзерський, Л. Ковальська, О. Луцків, І. Репіна, О. Федонін, М. Шевченко, М. Якубовський та ін. Регіональні аспекти промислового розвитку досліджували З. Варналій, А. Гальчинський, В. Геець, Б. Данилишин, С. Дорогунцов, М. Долішній, Л. Яковенко та ін. Проте недостатньо розробленою залишається проблема дослідження впливу промислового потенціалу на рівень соціально-економічного розвитку регіонів.

Метою статті є дослідження регіональних особливостей розвитку промислового потенціалу та його впливу на соціально-економічний розвиток регіонів.

Виклад основного матеріалу. Відтворення промислового потенціалу є одним із факторів соціально-економічного розвитку регіонів. Проте у зв'язку з розбалансованістю та регіональними диспропорціями у розвитку та розміщенні промислового виробництва в Україні роль останнього у загальному соціально-економічному розвитку відрізняється у різних регіонах. Дослідження регіональних особливостей розвитку сформованого промислового потенціалу включає аналіз його масштабності, ролі в регіонах, темпів зростання та ефективності використання.

Масштабність та величину промислового потенціалу регіонів правомірно оцінювати через такі цільові показники його розвитку, як валова додана вартість та обсяги промислової продукції, а також через обсяги розміщених в регіонах основних факторів виробництва: праці (кількість найманих працівників) та капіталу (вартість основних засобів).

В Україні спостерігається висока концентрація промислового потенціалу: у 2010 році більше 70% реалізованої промислової продукції, 65% ВДВ України, 70% основних засобів, 50% інвестицій в основний капітал та 55% найманих працівників промисловості були зосереджені у семи регіонах: Донецькій, Дніпропетровській, Луганській, Запорізькій, Харківській, Полтавській областях та м. Києві. Частка промисловості у структурі випуску цих регіонів більше 56% (окрім м. Києва – 13%). Загалом, промисловість займає високу частку у випуску (більше 30%) у 21 регіоні. У шести регіонах (м. Київ, М. Севастополь, Тернопільська, Чернівецька, Волинська та АРК) частка промисловості у випуску відносно невисока (від 14 до 28%). Частка промисловості у ВДВ більша 30% у Донецькій, Дніпропетровській, Луганській, Запорізькій, Полтавській, Сумській областях, від 20 до 30% ВДВ формується у промисловості ще 11 регіонів. Від 27 до 50% основних засобів регіону зосереджені у промисловості 12 регіонів. Від 25 до 40% працівників зайняті у промисловості шести регіонів (Донецькій, Дніпропетровській, Луганській, Запорізькій, Полтавській та Сумській областях).

Промисловий потенціал характеризується не лише обсягами залучених ресурсів у виробництво та отриманих результатів (промислова продукція та ВДВ), а й якісними показниками, що характеризують ефективність, динамічність промислового виробництва як складових його спроможності забезпечувати зростаючий попит на промислову продукцію і стале зростання ВДВ.

Узагальнюючим показником ефективності використання промислового потенціалу є співвідношення ВДВ до обсягів промислової продукції. При порівнянні цього показника для галузі промисловості та всієї економіки у регіонах слід відмітити низьку ефективність використання промислового потенціалу в порівнянні з середньою ефективністю функціонування економіки в усіх регіонах. Таким чином, регіони, що спеціалізуються на промисловому виробництві (Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Луганська, Полтавська),

посідають останні місця у рейтингу регіонів за рівнем ефективності економіки в цілому (рис. 1). Враховуючи високу частку цих регіонів у випуску країни (35% у 2009 році) та валовій доданій вартості (32% у 2009 році), правомірно відзначити, що низька ефективність використання промислового потенціалу цих регіонів визначила низьку ефективність промислового виробництва всієї країни.

Низька ефективність використання промислового потенціалу регіонів пояснюється особливостями територіального розміщення галузей промисловості та галузевої структури промисловості в регіонах, наявністю та ступенем розвитку міжгалузевих зв'язків, технологічним рівнем виробництва, зовнішньоекономічною спрямованістю промислових комплексів в регіонах та асортиментом промислової продукції, що випускається.

Аналіз динаміки промислового виробництва свідчить, що регіони з найбільшим за масштабом промисловим потенціалом (Донецька, Дніпропетровська, Запорізька, Луганська, Полтавська області) демонструють середні темпи зростання промислової продукції: від 108 до 116% у 2010 році. Найвищі темпи зростання спостерігалися у Рівненській (130%), Волинській (127%) та Черкаській (117%) областях. В інших регіонах зростання промислового виробництва відбувається повільно.

Порівнюючи зростання ВДВ промисловості з економікою у регіонах (рис. 2), слід відмітити, що у 2010 році темпи зростання ВДВ у промисловості перевищували відповідний показник по економіці у 23 регіонах, що свідчить про поживлення промислового виробництва відносно інших сфер економічної діяльності.

Аналіз взаємозв'язку ефективності використання і динамічності розвитку промислового потенціалу регіонів із масштабністю промислової діяльності та її часткою у структурі економік регіонів України виявив закономірності, які зумовили існування регіонів п'яти типів за особливостями розвитку сформованого в них промислового потенціалу:

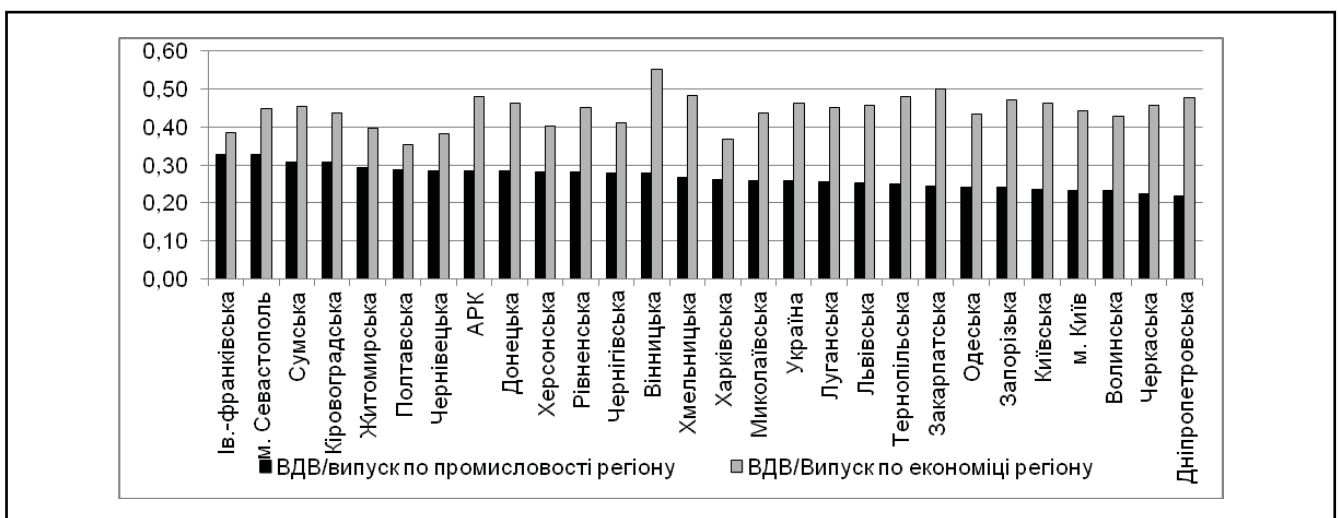

Рисунок 1. Ефективність промислового виробництва та економіки в регіонах у 2009 році

Складено за даними [1].

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

1) регіони з чітко вираженою промисловою спеціалізацією та великими масштабами промислового виробництва, темпи його зростання середні, а ефективність використання низька (Донецька, Полтавська, Луганська, Дніпропетровська, Запорізька);

2) регіони з диверсифікованою структурою економіки, але промисловість яких теж займає суттєву частку в промисловому виробництві країни, ефективність використання та темпи зростання промислового потенціалу низькі (м. Київ);

3) регіони з низькою концентрацією промислового потенціалу, але промисловість яких відіграє важливу роль в економіці регіону, темпи зростання і ефективність використання промислового потенціалу порівняно високі (Закарпатська, Волинська, Київська, Львівська, Харківська, Рівненська, Черкаська, Житомирська);

4) регіони з низькою концентрацією промислового потенціалу, промисловість займає високу частку в економіці регіону, темпи зростання і ефективність використання промислового потенціалу низькі (Сумська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Херсонська, Чернігівська, Хмельницька, Миколаївська);

5) регіони, що поряд із відносно незначним за масштабами промисловим виробництвом мають низький рівень зростання та ефективність промислового виробництва (Тернопільська, Чернівецька, АПК, Вінницька, Одеська, м. Севастополь).

Таким чином, в Україні формування та розвиток промислового потенціалу мають регіональні відмінності, пов'язані з диференціацією галузевої структури промисловості, що, в свою чергу, впливає на обсяги, темпи зростання та ефективність промислового виробництва.

Вплив сформованого промислового потенціалу на соціально-економічний розвиток досліджується через вивчення взаємозв'язків його показників із показниками соціально-економічного розвитку регіонів та виявлення спільних тенденцій у регіональній диференціації між ними.

Оцінка рівня соціально-економічного розвитку здійснюється за методикою, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 20 червня 2007 року №833 «Про запровадження комплексної оцінки соціально-економічного розвитку Автономної Республіки Крим, областей, м. Києва та Севастополя» [3]. За вказаною методикою оцінка проводиться на основі системи показників, що характеризують різні сфери соціально-економічного розвитку регіонів.

За результатами комплексної оцінки соціально-економічного розвитку регіонів України у 2010 році [4] регіони розділилися на три групи: «лідери», «середняки» та «аутсайдери» (рис. 3).

Система показників оцінки соціально-економічного розвитку регіонів не включає показники екологічної сфери, які виділені окремо в інформаційний блок [1]. У зв'язку з тим, що стан навколишнього середовища в регіоні характеризує умови проживання населення та впливає на рівень його здоров'я, порівняння територіального розміщення промислового потенціалу доцільно проводити не лише з оцінкою соціально-економічного розвитку території, а й з оцінкою впливу промисловості на навколишнє середовище та екологічну безпеку регіону.

Таким чином, порівняння здійснюється за двома аспектами:

1) з одного боку, оцінюється регіональна диференціація промислового потенціалу за такими групами показників:

- масштабність сформованого потенціалу (ВДВ промисловості, обсяги реалізованої промислової продукції, обсяги інвестицій в основний капітал промисловості, кількість найманих працівників у промисловості);
- частка в економіці регіону (частка промисловості у ВДВ, випуску, інвестиціях в основний капітал, чисельності найманих працівників в регіоні);
- темпи зростання (індекс ВДВ промисловості, індекс промислової продукції, індекс інвестицій в основний капітал промисловості);

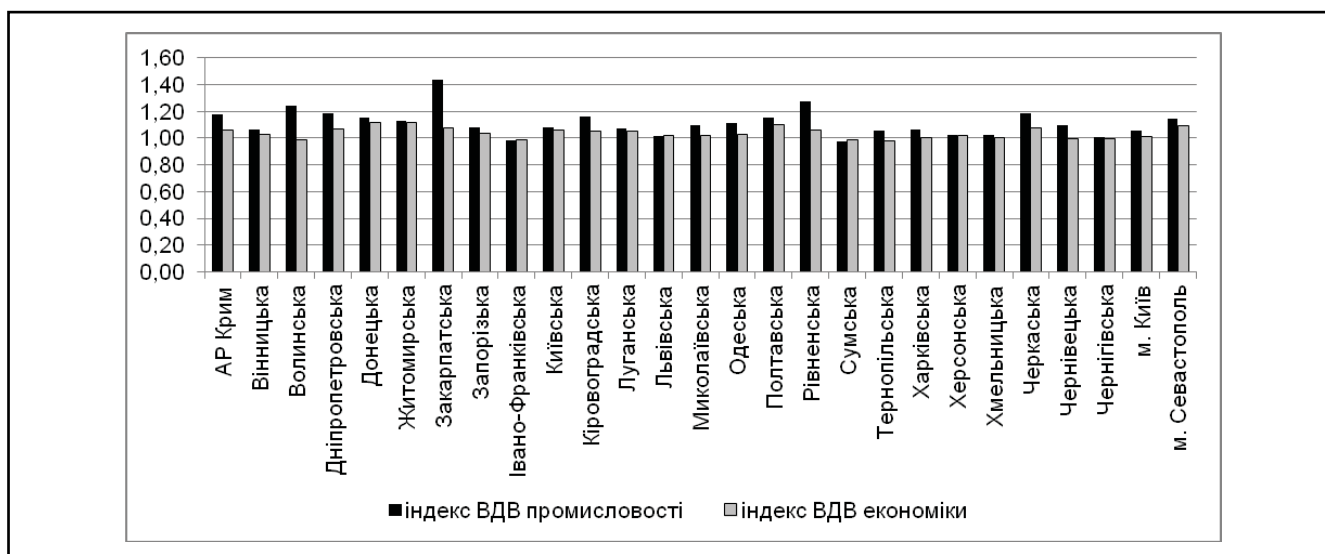

Рисунок 2. Індеси ВДВ промисловості та економіки у регіонах у 2010 році

Складено за даними [2].

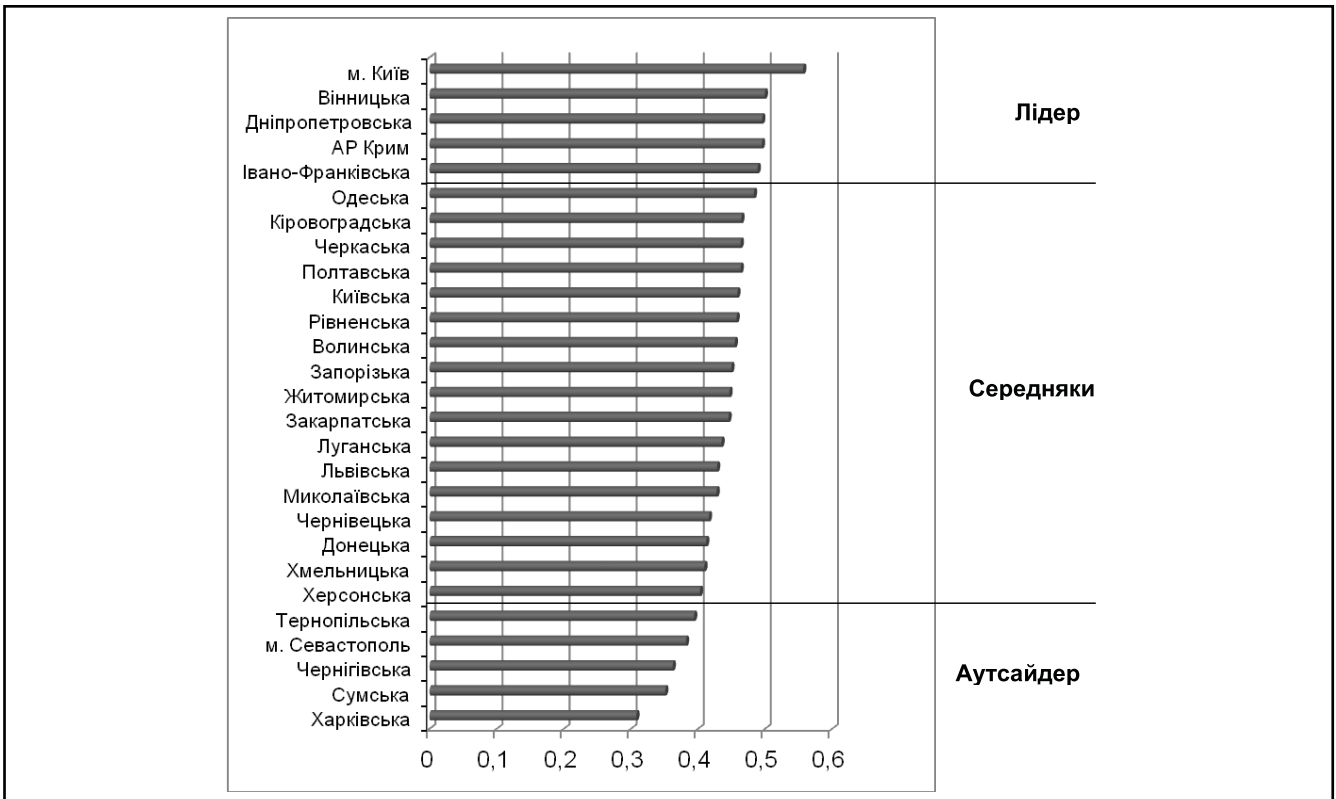

Рисунок 3. Оцінка соціально-економічного розвитку регіонів України у 2010 році

Джерело: складено за даними [4].

Порівняльна таблиця результатів аналізу регіональної диференціації регіонів за промисловим потенціалом та соціально-економічним розвитком

Група	Регіони	Параметри розвитку промислового потенціалу	Рейтингова оцінка соціально-економічної сфери	Рейтингова оцінка екологічної сфери
1	Дніпропетровська	Високі: масштабність, частка в регіоні, темпи росту. Середня ефективність	Висока	Низька
	Донецька		Низька	
	Запорізька			
	Луганська			Висока
	Полтавська			
2.	Київ	Висока масштабність. Низькі: частка в регіоні, темпи росту, ефективність	Висока	Низька
3.	АРК	Низькі: масштабність, частка в регіоні. Середні: темпи росту та ефективність	Висока	Висока
	Вінницька		Середня	
	Одеська			
	Тернопільська		Низька	
	Чернівецька			
Севастополь				
4.	Івано-Франківська	Низька масштабність. Високі: частка в регіоні та ефективність. Низькі темпи росту.	Висока	Висока
	Кіровоградська		Низька	
	Миколаївська			
	Сумська			
	Херсонська			
	Хмельницька			
Чернігівська				
5.	Київська	Низька масштабність. Високі: частка в регіоні, темпи зростання. Середня ефективність	Середня	Висока
	Львівська			
	Волинська			
	Житомирська			
	Закарпатська			
	Рівненська			
	Черкаська			
	Харківська		Низька	

2) з іншого боку, оцінюється регіональна диференціація за показниками розвитку регіонів у соціально-економічній та екологічній сферах:

– соціально-економічна сфера (реальний сектор, інвестиційна та зовнішньоекономічна діяльність, державні фінанси та фінансові результати діяльності підприємств, споживчий ринок, соціальна сфера) (повний перелік показників в [3]);

– екологічна сфера (обсяги викидів в атмосферне повітря пересувними джерелами, обсяги викидів в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення, обсяги промислових токсичних відходів).

Результати проведеної оцінки та порівняння, наведені у таблиці, свідчать, що серед регіонів із масштабним промисловим потенціалом лише в Дніпропетровській області та м. Києві високий рівень соціально-економічного розвитку, але водночас найбільший рівень забруднення навколишнього середовища. В інших регіонах с високою концентрацією промислового потенціалу (Донецька, Запорізька, Луганська, Полтавська) рівень соціально-економічного розвитку середній.

Регіони, в яких промисловість займає високу частку в структурі економіки, розділилися на дві групи: з середнім та низьким рівнем соціально-економічного розвитку (вісім регіонів) та з низьким рівнем соціально-економічного розвитку (сім регіонів).

У групі регіонів, де частка промисловості низька, є регіони з високим (АР Крим, Вінницька обл.) та низьким (Тернопільська, Чернівецька, м. Севастополь) рівнем соціально-економічного розвитку.

Висновки

З проведеного аналізу правомірно зробити висновок, що промисловий потенціал регіонів може сприяти забезпеченню високого рівня соціально-економічного розвитку

регіонів (прикладом цього можуть бути м. Київ, Дніпропетровська, Івано-Франківська області). Проте стан розвитку промислового потенціалу в більшості промислово орієнтованих регіонах, особливості галузевої структури, умови праці, сировинна спрямованість виробництва та залежність від зовнішньоекономічних факторів не створюють умов для підвищення соціально-економічного розвитку регіонів. Разом з тим у більшості регіонів, що не спеціалізуються на промисловому виробництві, рівень соціально-економічного розвитку низький (окрім АР Крим та Вінницької області).

Таким чином, проведення вибіркової регіональної промислової політики, спрямованої на підтримку розвитку промислового потенціалу в регіонах з високою його концентрацією у напрямі реструктуризації з метою підвищення ефективності та екологічної безпеки. У регіонах, де промисловість залишається одним з основних видів економічної діяльності та демонструє високу ефективність і темпи розвитку, промислова політика має бути спрямована на подальший розвиток та розширення промислового потенціалу з метою забезпечення зайнятості населення, підвищення його доходів та надходжень до місцевих бюджетів.

Література

1. Валовий регіональний продукт за 2001–2009 роки: [стат. зб. за ред. І.М. Нікітіної]. – К.: Державний комітет статистики України, 2011. – 155 с.
2. Матеріали сайту: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 20.06.2007 р. №833 «Про запровадження комплексної оцінки соціально-економічного розвитку Автономної Республіки Крим, областей, м. Києва та Севастополя».
4. Комплексна оцінка соціально-економічного розвитку регіонів України за 2010 рік. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=244046960.

К.В. ПЕТРЕНКО,
к.е.н., доцент, КНУКІМ

Проблеми та перспективи соціогуманітарного розвитку депресивних територій

Стаття присвячена проблемам та завданням соціогуманітарного розвитку в Україні. Визначено основні засади соціогуманітарного розвитку та стратегічні напрями реалізації соціогуманітарної політики щодо підтримки депресивних територій.

Ключові слова: соціогуманітарний розвиток, депресивні території.

Стаття посвящается проблемам и задачам социогуманитарного развития в Украине. Определены основные принципы социогуманитарного развития и стратегические направления реализации социогуманитарной политики по поддержке депрессивных территорий.

Ключевые слова: социогуманитарное развитие, депрессивные территории.